

Grammatikbogens kulturelle indhold: hvad eksemplerne fortæller

Karen Risager
Professor Emerita, dr.phil.
Roskilde Universitet
risager@ruc.dk

Der er efterhånden en lang tradition for at studere det kulturelle indhold i lærebøger i sprog: Hvordan er kultur, samfund og verden repræsenteret? Hvilke lande er behandlet, hvilke institutioner er nævnt, hvilke samfundsgrupper optræder, hvilke kontekster og kommunikationssituationer er der fokus på, hvordan bruges målsproget i tekst og tale? Hvilke ideologier er der tale om? (Coffey 2013, Curdt-Christiansen og Weninger 2025, Gray 2010, Risager 2014, Risager 2018.)

Denne artikel analyserer det kulturelle indhold i en anden type materiale i sprogfagene, nemlig grammatikbøger, og her specielt referencegrammatikker, som mest er tænkt som opslagsbøger, og som kun indeholder små eksempelsætninger e.l. Jeg har valgt at undersøge *Moderne Fransk Grammatik* (Rasmussen og Stage 2013 [1981]). Den er fuld af eksempler, i form af sætninger, fraser eller ord, der hver især illustrerer et grammatisk punkt. Men hvis man betragter alle eksemplerne som ét samlet korpus, hvilket kulturelt indhold fremkommer så?

Moderne Fransk Grammatik

Moderne Fransk Grammatik (MFG) er en større referencegrammatik på 380 sider plus stikordsregister og indholdsfortegnelse. Den retter sig mod fransk på de videregående uddannelser. Forfatterne, Jens Rasmussen og Lilian Stage, har begge været tilknyttet Handelshøjskolen/CBS. Den udgave jeg har arbejdet med, er 5. og nyeste udgave fra 2013. Den første udgave kom i 1981, og der blev også udgivet en tilhørende øvebog, som jeg ikke har inkluderet i analysen. Undervisningssproget i bogen er dansk, og den grammatiske terminologi er den traditionelle latinske, med undtagelse af særlige franske grammatiske betegnelser såsom 'passé simple'.

Der er ingen illustrationer i MFG, og heller ingen længere tekster. Alle eksempler er af sætningslængde eller kortere, og de franske eksempler er som regel oversat til dansk også.

I forordet skriver forfatterne at eksemplerne for en dels vedkommende bygger på

autentisk materiale, især hentet fra talesprog og sagprosa. Andre eksempler er konstrueret frit for at gøre sproget enkelt, kommunikationsrettet og alligevel varieret. Vi har samtidig benyttet lejligheden til at anvende et ordforråd, som forekom os vigtigt for sprogstuderende på dette niveau. (ibid.: 5)

Forfatterne skriver ikke noget om den mere semantiske, indholdsmæssige side af eksemplerne, men Lilian Stage har interesseret sig for problematikken, for i en artikel kritiserer hun de ”uinteressante, kødløse og ikke tilstrækkeligt varierede” eksempler man tit ser i grammatikker (Stage 1997: 18). Hun skriver dog kun om de enkelte sætninger taget hver for sig; hun beskæftiger sig ikke med sætningerne betragtet som ét samlet korpus, som jeg gør i denne artikel.

Teori og metode: Egennavne der refererer til lande, personer og andre socio-kulturelle forhold

Der er som sagt lavet mange analyser af det kulturelle indhold i lærebøger til sprogundervisning, og ud fra mange forskellige vinkler (se f.eks. oversigten i Risager 2023). Men analyser af det kulturelle indhold i grammatikker er der endnu næsten ingen af. Der har dog været en vis offentlig interesse for emnet i Frankrig, hvilket kan ses af den satiriske *Grammaire française et impertinente* af Jean-Louis Fournier (1992). Den er fuld af overraskende og finurlige eksempler som gør nar ad den type eksempler man sædvanligvis ser i grammatikker.

Men der er meget få egentlige analyser af det kulturelle indhold i grammatikker. Jeg vil nævne Baleguizadeh og Shayesteh (2020), som har analyseret tre engelske grammatikker brugt i Iran. De har gennemgået grammatikkernes øvelsestekster og optalt repræsentationer af ’produkter’ (f.eks. litteratur), ’praksisser’ (hverdagsliv), ’perspektiver’ (normer og værdier) og ’personer’ (kendte personer). De konkluderer at de tre bøger primært indeholder repræsentationer af praksisser og produkter, og i meget mindre grad perspektiver og personer. De konkluderer også at der er mange flere referencer til engelsktalende lande end til ikke-engelsktalende lande. Min metode er imidlertid anderledes da mit empiriske materiale kun indeholder isolerede eksempler, og da mit fokus er på egennavnene i eksemplerne, dvs. ord og vendinger der har unik reference til omverdenen.

Mit formål er at vise hvilke lande i verden der oftest refereres til i MFG, og dermed hvor henne i verden grammatikken faktisk er forankret. Dette siger noget om forfatternes mentale geografi mens de udarbejdede bogen med fokus på grammatik. Som supplement har jeg inddraget de fiktive fornavne og efternavne der forekommer i eksemplerne. Disse egennavne har ikke unik reference, men de er alligevel interessante i relation til forfatternes verdensbillede.

Teoretisk set falder analysen mest ind under ’nationale studier’ i den opdeling jeg har foretaget i Risager 2018. Her skelner jeg mellem fem forskellige tilgange til analyse af det kulturelle indhold af læremidler i sprog (eller analyse af curricula): nationale studier, medborgerskabsstudier, Cultural studies, postkoloniale/dekoloniale studier og transnationale studier. Når ’nationale studier’ egner sig bedst til nærværende analyse, hænger det sammen med at selve arten af mit materiale, og fokus’et på egennavne, lægger op til beskrivelse af natio-

ner/lande: Man kan finde mange egennavne med referencer til lande, kendte personer, organisationer og kunstværker. Derimod kræver tilgange som medborgerskabsstudier eller postkoloniale studier typisk diskursanalyse af længere tekster og eventuelle billeder.

Med hensyn til empirisk metode har jeg manuelt gennemgået MFG og noteret alle egennavne. På fransk er de oftest skrevet med stort bogstav, men jeg medtog også alle nationalitetsadjektiver, selv om de ikke er skrevet med stort (français, algérien). Tidligt i arbejdet kunne jeg se hvilke kategorier det ville være praktisk at operere med i sammentællingerne. Dels en skelnen mellem Frankrig og andre fransktalende lande på de forskellige kontinenter, dels arten af referencer: geografiske referencer, referencer til kendte personer og andre sociokulturelle referencer. Dertil kommer de fiktive fornavne og efternavne. Jeg afstår i øvrigt her fra den interessante diskussion af hvilke lande i verden der er 'fransktalende'.

I det følgende uddrager jeg hovedpunkterne af resultatet. I sammentællingerne skelner jeg mellem 'types' og 'tokens': 'Types' handler om hvor mange *forskellige* referencer der er, mens 'tokens' handler om hvor mange gange referencerne har optrådt i eksemplerne.

Alle referencer, fordelt på lande og kontinenter

Først skal vi se på oversigten over alle referencer (Tabel 1), fordelt på lande og kontinenter. (Kun dem med unik reference, ikke de fiktive navne).

Fransktalende lande der er refereret til	Referencer (types)	Referencer (tokens)	Andre lande efter kontinent	Referencer (types)	Referencer (tokens)
Frankrig	118	249	Resten af Europa	67	140
Belgien	3	6			
Schweiz	5	8			
Luxembourg	1	1			
Canada	2	3	Resten af Nord- og Sydamerika	26	41
Martinique	1	1			
Algeriet	2	5	Resten af Afrika	6	6
Marokko	1	2			
Senegal	2	2			
Congo (Brazz.)	1	1			
Madagaskar	1	1			
Vietnam	1	1	Resten af Asien og Oceanien	18	42
Libanon	1	1			
			Verden generelt	20	29
I alt	139	281		137	258

Tabel 1. Alle referencer i MFG, fordelt på lande og kontinenter

Som man kan se, har der været 118 forskellige referencer til Frankrig, og nogle af dem har optrådt flere gange (249 tokens). Frankrig fylder altså rigtig meget i MFG.

Samtidig kan man bemærke at de andre fransktalende lande i Europa fylder meget lidt i forhold til Frankrig: Schweiz (8 tokens), Belgien (6), Luxembourg (1). Samtidig viser data at det øvrige Europa fylder en del, først og fremmest Danmark (21), men også UK (18), Italien (14), Tyskland (12) og Grækenland (10).

Resten af verden er repræsenteret ved ret små tal. De fransktalende lande der har de største tal, er Algeriet (med 5 tokens), Canada (3), og Marokko og Senegal (med hver 2). Quebec er ikke nævnt. De ikke-fransktalende lande der har de største tal, er USA (20), Japan (8), Kina (7), Indien (4) og Brasilien (4).

Men overordnet kan man se at MFG har næsten lige så mange referencer til gruppen af ikke-fransktalende lande som til gruppen af fransktalende lande.

Referencer til Frankrig

Hvilke specifikke referencer har vi så til Frankrig, blandt de 118 types?

Vi er her i 1970'ernes Frankrig, jf. at MFG's første udgave udkom i 1981. Det viser sig på mange måder, bl.a. at ved at der refereres til francs, ikke euro, og til Østtyskland og Sovjetunionen og C.E.E., men ikke UE (EU). Grammatikken er altså eksemplificeret på baggrund af et samfund der nu er 50 år gammelt. Der er tilsyneladende ikke foretaget en opdatering af eksemplerne siden dengang, men det ville også have forudsat en særlig opmærksomhed omkring det kulturelle indhold i en grammatik.

De fleste referencer er stednavne. Der er 25 forskellige byer (types), heraf er Paris nævnt 24 gange (tokens) og dernæst Nice, Bordeaux og Le Havre. Der er også virkelig mange navne på landsdele/regioner/provinser, 17 i alt, den landsdel der nævnes oftest, er Provence (5). Der er navne på bjerge, søer og floder, og der nævnes 15 gader og monumenter/seværdigheder i Paris.

Med hensyn til navne på kendte personer, er der 10 mænd: Charles de Gaulle, Valéry Giscard D'Estaing, Louis XII, François Ier, Henri II, Louis XVI, Napoléon Ier, Jean-Paul Sartre, Raymond Queneau og Renaud. De Gaulle nævnes 5 gange, de andre hver 1 gang. Der er 5 kvinder: Marie Curie, Gisèle Halimi, Mireille Mathieu, Gabrielle Chanel (Coco) og Françoise Gandillac. Marie Curie nævnes 3 gange, de andre hver 1 gang.

Der er en del andre sociokulturelle referencer (31 types i alt) til aviser (bl.a. Le Monde), bilmærker og andre brands (bl.a. Citroën), partier og andre samfundsorganisationer (bl.a. le P.S. og le Collège de France).

Noget der er vigtigt at bemærke, er at stednavnene til en vis grad er grammatik-inducerede i den forstand at de bidrager til at forstå den franske grammatik: Når man bruger fransk, er man nødt til at vide hvilket køn stednavne har, hvornår de skal have bestemt artikel, og hvordan man bruger stedspræpositionerne 'en' og 'à': F.eks.: 'La France' og 'en France', men 'le Danemark' og 'au Danemark'. MFG har en række paragraffer om dette (§220-232), og deri kan man finde en hel del af de landenavne der figurerer i ovennævnte Tabel 1, især dem der er hankøn, fordi der er en systematik om at landenavne der ender på -e er hunkøn, mens lande med andre endelser er hankøn: le Luxembourg, le Canada, le Maroc, le Sénégal, le Congo, le Madagascar, le Vietnam og le Liban. Så her er det på en måde grammatikken der har valgt – men der er nu også lande/områder der kunne have været valgt, men ikke er blevet det: le Québec, le Niger, le Tchad, le Cameroun, le Cambodge...

Referencer til andre fransktalende lande

Der er meget små tal vedr. de andre fransktalende lande, herunder dem i Europa. Det kan være et udslag af 1970'ernes fagdidaktik, hvor fransk (ligesom de andre sprogfag) endnu var stærkt præget af det nationale paradigme, hvilket betød at der blev trukket en lige linje mellem målsproget 'standardfransk' og Frankrig. De postkoloniale problematikker og interessen for sproglig og kulturel diversitet i Europa og i verden stod endnu ikke så stærkt.

De andre fransktalende lande er som regel repræsenteret ved deres landenavn og måske deres hovedstad eller en anden stor by. Måske nogle bjerge, øer eller floder. Måske en kendt person og måske valutaen. Som eksempel kan nævnes Schweiz, der er det fransktalende land der har det højeste antal tokens (8), og som har følgende referencer (types): Genève, le Lac Léman, le Lac des Quatre Cantons, le Corbusier, le franc suisse (men landets navn forekommer ikke).

Der er nævnt nogle få og tilfældige kendte personer, reale eller fiktive: Tintin (Belgien), den allerede nævnte le Corbusier (Schweiz) og Ben Bella (Algeriet). Andre sociokulturelle referencer ses næsten ikke, dog er der nævnt la C.E.E. og le Parlement européen.

Ikke-fransktalende lande og verden generelt

Når man ser på Tabel 1, er Europa repræsenteret forholdsvis tæt, også når vi trækker Frankrig fra. Mens der er mange europæiske lande der er nævnt, får hver af dem ret få referencer, og de er af samme art som ved de fransktalende lande. Som eksempel kan nævnes at Danmark (der som sagt er det ikke-fransktalende land der har det højeste antal types, men jo også er det land hvori grammatikken bliver brugt) har følgende referencer: Danemark/danois, Copenhague, l'Île de Seeland, la Fionie, le Grand Belt, le Groenland, Frédéric IX, couronnes danoises. UK har følgende referencer: l'Angleterre, la Grande Bretagne, Londres, la Tamise, les Hébrides, Jersey, la Manche, la mer du Nord, anglo-saxon.

Alt i alt er der meget få og tilfældige kendte personer fra Europa der nævnes: Den allerede nævnte Frédéric IX (Danmark), Hitler (Tyskland), van Gogh (Nederlandene), Miró (Spanien) og Napoléon LeBrun (USA). Desuden nævnes Mercedes (bilmærket).

Det skal tilføjes at blandt tallene for 'Verden generelt' (se Tabel 1) er der 20 referencer (tokens) til kristendommen, heraf 7 til Noël. Kristendommen er jo en verdensreligion, men den kan også henføres til Frankrig, hvor kristendommen står stærkt i forhold til andre religioner. Bemærk i øvrigt at Islam slet ikke er nævnt i MFG.

Fiktive fornavne og efternavne

Som tillæg har jeg optegnet alle fornavne og efternavne i MFG. Der er 24 forskellige drengenavne, brugt 34 gange. Pierre, Jean, Jacques har hver 3 referencer, og Maurice, Marcel, Rémi og Alain har hver 2 referencer. Resten har 1 hver.

Der er 16 forskellige pigenavne, brugt 25 gange, altså et noget lavere tal end for drengenavnene. Françoise, har 4 referencer, Yvonne har 3 referencer, og Janine, Michèle, Martine og Jacqueline har hver 2 referencer. Resten har 1 hver.

Ang. efternavne, så er der 14 efternavne båret af mænd (Driolet, Tournier, Tavernier ...) og 1 efternavn båret af en kvinde (Laurent).

Pointen i denne undersøgelse er ikke så meget kønsaspektet, men det etnisk-kulturelle aspekt: Alle navnene er vestlige. Dvs. at vi her bevæger os i en vestligt orienteret verden hvor navne fra Afrika eller Asien ikke forekommer. Frankrig, som optager mest plads i MFG, kommer til at fremstå som et etnisk homogent samfund.

Grammatikbogen i sproguddannelserne i dag

I sproglig/grammatisk henseende er 5. udgaven af MFG fra 2013 et udmærket referenceværk med en klar fremstilling af det omfattende stof og oversættelser til dansk af næsten alle franske eksempler. Men analysen af det kulturelle indhold i eksemplerne viser at MFG afspejler den fransktalende verden som den typisk blev formidlet i 1970'ernes fagdidaktik (Andersen og Risager 1977). Den fransktalende verden i MFG er stort set ensbetydende med Frankrig, og Frankrig fremstår ganske vist som et geografisk mangfoldigt land med mange byer og landsdele, men det bebos af en meget homogen befolkning uden andre islet end det vestlige og kristne. På sin egen skjulte måde bidrager grammatikken til at formidle et billede af den fransktalende verden der er mindst 50 år gammelt.

Når der ikke er foretaget en opdatering af det kulturelle indhold, må det tilskrives at der ikke har været nogen opmærksomhed omkring eksemplernes kulturelle indhold og dette indholds mulige fagdidaktiske implikationer. Man kan tilføje at selv hvis der havde været en sådan opmærksomhed, ville det have været et stort arbejde at gennemgå alle eksempler med henblik på ajourføring til samtiden.

I dag er det bredere accepteret i de franskfaglige miljøer at fransk er et sprog der tales i mange forskellige lande i og uden for Europa, og at læremidler i faget gerne må afspejle dette, både sprogligt og kulturelt. Når man i dag producerer, evaluerer eller analyserer (danskproducerede) franske grammatikker, både rene referencogrammatikker og grammatikker med tekster og øvelser, vil det være nødvendigt at gøre sig tanker om hvilket billede der indirekte tegnes af den fransksprogede verden som helhed, inkl. sociokulturel og religiøs diversitet. Også selv om den sproglige norm der hovedsagelig sigtes imod, er standardsproget i Frankrig.

Litteratur

Andersen, H. og Risager, K. (1977) Samfunds- og kulturformidling. In: E. Glahn, L.K. Jakobsen og F. Larsen (red.) Fremmedsprogpædagogik (ss. 27-55). Gyldendal.

Baleguizadeh, S. og Shayesteh, L.A. (2020) A content analysis of the cultural representations of three ESL grammar textbooks. *Cogent Education* 7(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2020.1844849>

Coffey, S. (2013) Communicating constructions of Frenchness through language textbooks: A comparison. In: J. Gray (ed.) *Critical Perspectives on Language Teaching Materials* (ss. 137-160). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137384263_7

Curdt-Christiansen, X.L. og C. Weninger (eds) (2015) *Language, Ideology and Education. The Politics of Textbooks in Language Education*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315814223>

Fournier, J.-L. (1992) *Grammaire française et impertinente*. Payot.

Gray, J. (2010) *The Construction of English. Culture, Consumerism and Promotion in the ELT Global Coursebook*. Palgrave Macmillan.

Rasmussen, J. og L. Stage (2013) [1981] *Moderne Fransk Grammatik*. 5. udgave. Schønberg.

Risager, K. (2018) *Representations of the World in Language Textbooks*. *Multilingual Matters*. <https://doi.org/10.21832/9781783099566>

Risager, K. (2014). Om at analysere kultur i læremidler. *Sprogforum : tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik*, 20(59), 9–9. <https://doi.org/10.7146/spr.v20i59.26033>

Risager, K. (2023) Analysing culture in language learning materials. *Research Timeline. Language Teaching* 56(1), 1-21. <https://doi.org/10.1017/S0261444822000143>

Stage, L. (1997) Eksemplets magt. *Hermes, Journal of Linguistics* 19, 13-27. <https://doi.org/10.7146/hjlcb.v10i19.25421>